

РАЗВОЈ СПОРТА И ДРУГИХ ОБЛИКА ТЕЛЕСНИХ АКТИВНОСТИ У ХЕРЦЕГОВИНИ

Павловић Д. Петар¹, Пантелић Бабић Кристина²

¹ФИЕПС Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Бања Лука, Република Српска, БиХ

²Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичког васпитања и спорта, Катедра за друштвено-хуманистичке основе спорта, Бања Лука, Република Српска, БиХ

SCIENTEFIC REVIEW ARTICLE

DOI: 10.5937/ATAVPA25010P

Сажетак: Познато је да су Херцеговци кроз историју били добри и вешти борци и такмичари, нарочито у рвању, песницењу, бацању буздована, копља и ножа, мачевању, итд. Те вештине борења и разна надметања била су традиционалне активности Херцеговаца и неговале су се, чувале и преносиле са колена на колено. У средњем веку, на подручју данашње Херцеговине, неговане су и упражњаване телесне активности као и у суседним областима и државама. У време турске окупације (1463-1878) настао је застој у њиховом развоју, док су се у време аустроугарске окупације (1878-1918) спорт и друге телесне активности и надметања почели интензивније упражњавати. Појавили су се и почели развијати бројни спортови и друге телесне активности као што су: атлетика, бициклизам, коњички спортови, котурање, куглање, лов, мачевање, ногомет, планинарство, пливање, рвање, скокови у воду, соколство, тенис и др. У Краљевини СХС/Југославији (1918–1941) тај развој је постао садржајно и институционално интензивнији. Поред наведених спортова, почиње и развој других, као што су: кошарка, народни спортови, одбојка, смучање, стрељаштво и др. По завршетку Другог светског рата спорт је и у Херцеговини добио пун замах, посебно у облицима институционалне организације. Предмет овог рада су спорт и друге телесне активности на простору Херцеговине, са циљем да се да преглед њиховог настанка и развоја до најновијег времена. У раду је коришћен историјски метод.

Кључне речи: спорт, телесне активности, такмичење (надметање), Херцеговина.

In memoriam проф. др Петар Д. Павловић

УВОД

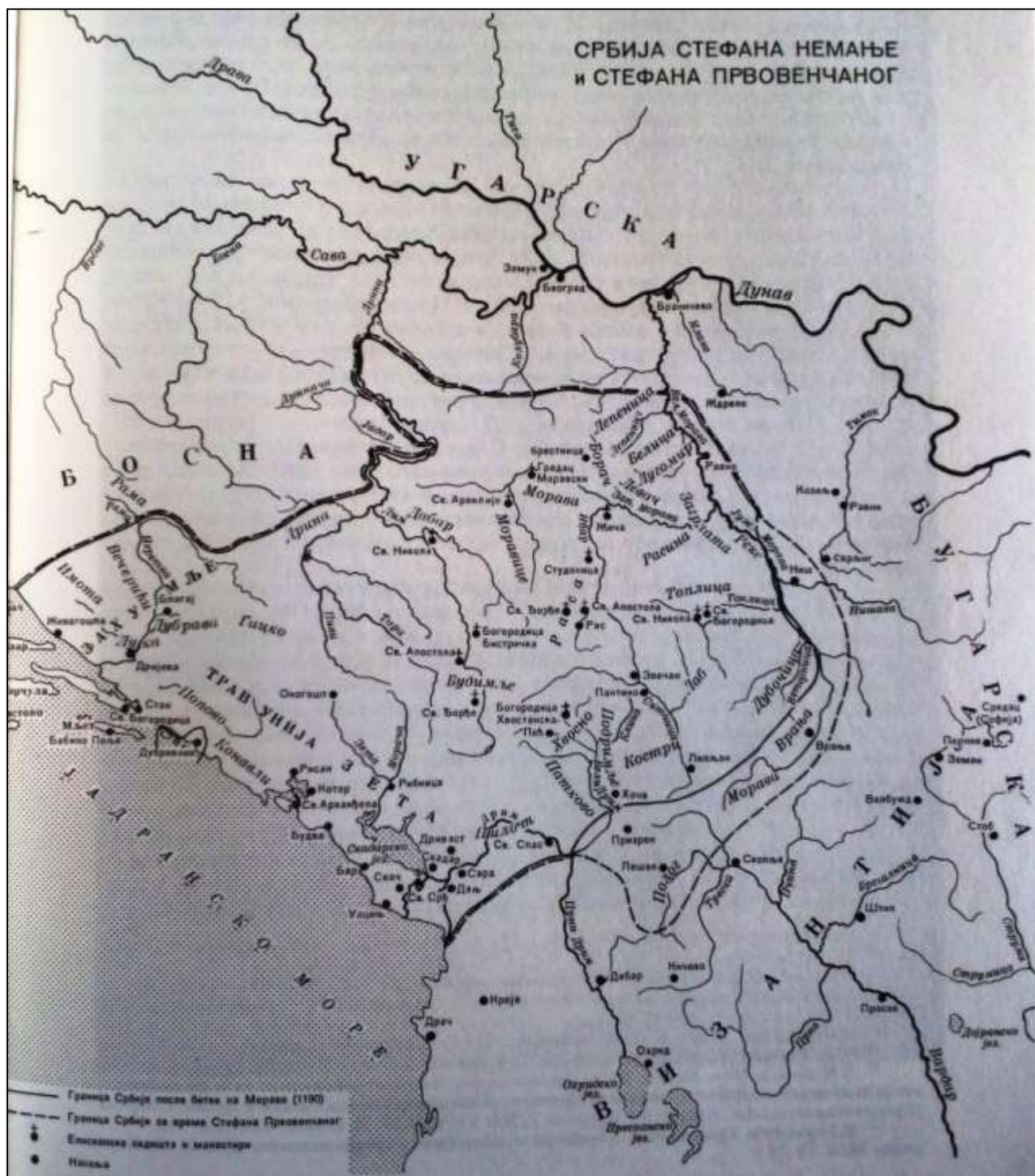
Територије на којима се налази данашња Херцеговина биле су у саставу Србије Стефана Немање од око 1200. до 1371. године, односно до краја немањинке владавине Србијом.¹

После битке на Марици 1371. године настала је велика криза око даљег владања српском државом. У очувању државне традиције започете лозом Немањинића, највише је учинио кнез Лазар Хребљановић који је убрзо постао и законски владар српских земаља. Територије данашње Херцеговине нису се налазиле у области државе кнеза Лазара.²

Почетком 15. века територије Херцеговине биле су у саставу области војводе Сандаља Хранића и кнеза Павла Раденовића.

¹ Божидар Ферјанчић, Одбрана Немањиног наслеђа, Србија постаје краљевина, у: Драгослав Срејовић и др., *Историја српског народа, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, књига прва, Српска књижевна задруга, Београд, 1981, стр. 294 – 314.

² Димитрије Богдановић, Оживљавање немањинских традиција, у: Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982.

Слика 1 Карта Србије Стефана Немање и Стефана Првовенчаног³

³ Драгослав Срејовић и др., *Историја српског народа, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, књига прва, Српска књижевна задруга, Београд, 1981, стр. 303.

Слика 2 Карта српских земаља почетком XV века⁴

После смрти кнеза Лазара 15. јуна (28. по новом календару) 1389. године на престо је ступио његов син Стефан. Како због своје младости није био способан да води државне послове сам, то је радила његова мајка Милица. Стефан је 1393. године постао пунолетан и преузео је вођење државе, а његова мајка кнегиња Милица се замонашила и добила име монахиња Јевгенија.⁵ Стефан Лазаревић умро је 19. јула 1427. године изненада, од срчаног удара, путујући за Београд у

⁴ Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 93.

⁵ Милош Благојевић, *Врховна власт и државна управа*, у: Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982.

месту Главица (околина данашњег Крагујевца). Сахрањен је у својој задужбини манастиру Манасија.⁶

Територије Херцеговине су биле у саставу Херцеговачке Митрополије, чије је седиште у почетку било у манастиру Милешева, који је пао под турску власт 1463. године. Чињеница је „... да су манастир Милешева и Херцеговачка Митрополија и даље имали велику улогу у одржавању српске духовности и културном животу Срба.“⁷ Почетком 17. века, после похаре манастира Милешева од стране Турака, Херцеговачка Митрополија је подељена на две епархије, једна са седиштем у манастиру Тврдош код Требиња, а друга у Петровом манастиру на Лиму.

Познато је да су Срби који су живели на просторима данашње Херцеговине били изузетно добри и вешти борци, нарочито у борбама рукама (песничењу, рвању, бацању буздована, копља и ножа, мачевању, итд.). Од оружја су користили: топуз (буздован), копље (кратко и дуго), лук и стрелу, мач, нож, праћку, секиру, штитове и др. Да би могли добро користити наведена оружја у борбама они су изводили одређена телесна вежбања и руковања тим оружјем. Како је било потребно да се и млади Херцеговци науче тим ратничким вештинама, то су их старији подучавали у томе. То значи да је постојало основно телесно образовање и васпитање и да су путем одређеног телесног вежбања стицали и развијали своје телесне и духовне способности да би постали добри и вешти борци односно ратници.

Та стечена знања и вештине у руковању оружјем млади Херцеговци су приказивали на разним надметањима, такмичећи се ко ће брже извући мач и њиме замахнути, ко ће даље бацити копље и буздован, ко ће боље погодити мету стрелом из лука, копљем, праћком и буздованом, ко ће бити бржи у трчању, ко ће више скочити у дужину, више бацити камен, итд. У овом раду приказани су различити облици телесних активности и надметања који су од свог настанка били раде радо упражњаване и омиљене активности становника на простору данашње Херцеговине од њиховог настанка до данас.

ПРЕДМЕТ И ЦИЉ РАДА

Предмет овог рада је спорт и друге телесне активности на простору на коме се налази данашња Херцеговина од почетка 13. века до 1941. године. Циљ рада је да се да кратак преглед њиховог настанка и развоја у наведеном периоду.

МЕТОД

У раду је коришћен историјски метод. Прегледани су и критички анализирани радови, литература и извори који се односе на ову тематику.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Спорт у Херцеговини од 1200. до 1463. године

Вештина борења и разна надметања биле су традиционалне активности Херцеговаца и те активности су се неговале, чувале и преносиле са колена на колено. Пре а и после стварања првих српских држава Херцеговци су били у сталном сукобу са бројним народима који су их стално нападали. Поред тога постојали су и међусобни сукоби између српских кнезова, војвода и других владара због борбе за власт. Из тог разлога они су доста времена посвећивали телесном вежбању и увежбавању ратичких вештина, а све у циљу стварања што бољих, снажнијих, спретнијих, издржљивијих и храбријих ратника.

После стварања српских држава на просторима данашње Херцеговине млади српски витезови су се, као и у осталим европским земљама, васпитавали и припремали за будућег витеза на

⁶ Јованка Калић, Доба привидног мира, у: Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982.

⁷ Радован Самарџић, Српска православна црква у 16. и 17. веку, у: Радован Самарџић, Павле Илић, Димитрије Богдановић, Мирослав Пантић, Сретен Петковић и Дејан Медаковић, *Историја српског народа, Срби под туђинском влашћу (1537 – 1699)*, трећа књига, други том, Српска књижевна задруга, Београд, 1993, стр. 19.

дворовима херцеговачких племића. У васпитању младих херцеговачких витезова значајно место је заузимало телесно вежбање и васпитање, чију је основу чинило **седам витешких дисциплина**: борења (копљем и сабљом, песницење, рвање и др.), гађање стрелом из лука, забавно друштвене игре на двору, јахање, лепо понашање, учење страних језика, плесова и говорење стихова, лов и пливање.

О одређеним облицима телесног вежбања у Херцеговини налазимо на **стећцима (надгробним споменицима)** на којима су биле приказане: витешке забаве, двобоји, играње кола, игре, сцене из лова, турнири и слично. На основу тих натписа на стећцима можемо констатовати да је вероватно херцеговачко племство желело „... да им се и на гробници нађу представе одговарајуће њиховом друштвеном положају.“⁸

Када су се истакнути људи почели сахрањивати у гробнице изван цркве, на отвореном простору испод неба „... стећак је могао понети на себи оне представе са зидова цркве које су опкољавале старије саркофаге.“⁹ Надгробни портрети у молитвеном ставу „... су сишли са зида и нашли су се на стећку“¹⁰ и „... није од малог значаја чињеница да се стећци са најсложенијом тематиком налазе управо на подручју Хума, где се православље одржало и после прелаза тог краја из састава Србије у оквире Босне.“¹¹

Према Војиславу Ј. Ђурићу „... се чини да облици стећака и добар део њиховог илустрованог украса треба да за свој изглед захвале православној надгробној уметности, док су појединачни декоративни мотиви зависили од приморске готике.“¹²

Највише гробница са стећцима се налази на просторима Херцеговине око: Гацка, Калиновика, Купреса, Љубиња, Невесиња, Стоца и других места. Клесари и писари који су састављали и стављали натписе и цртеже били су из тих крајева.

Слика 3 Стећак из Доње Згошће, XV век¹³

⁸ Војислав Ј. Ђурић, Уметност у Босни између јадранских градова и Србије, у: Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 369.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

¹² Исто.

¹³ Стећак из Доње Згошће, XV век, Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 372.

Од бројних игара **коло** је у Херцеговини било једно од најомиљенијих и највише упражњаваних и „... прастари, и најомиљенији, народни плес.“¹⁴ Кола су се играла на свим местима поводом разних догађаја и свечаности и у њима су играли сви, и млади, и стари, и мушки, и женски, и обичан народ, и племићи, и владари. „Кола су се у народу заметала по селима, приликом разних светковина и о празницима, по кућама, на игралиштима и гумнима; али су се извијала исто толико и у градовима, по трговима градским и на улицама, или у домовима, па и у оним највише ондашње `господе`. ... У кола су се са народом и по селима у околини Дубровника хватали без икаквог зазора и поједини млади племићи, а за јендога од њих из прве половине XVII века, Џона Палмотића, који је био и песник и одликовао се даром импровизовања, казује његов биограф Стијепо Градић да је, играјући у колу са сељацима и сељанкама, сам смишљао и први певао стихове песама које су остали сложено понављали за њим, и да је, док су они тако окончавали један део његове песме, имао већ припремљен следећи њен део.“¹⁵

Песник Хорације Манибрадић, седећи у хладовини бреста у Конављима написао је песму којом позива непознатог пријатеља да му дође у госте описујући игре у колу приређене њему у част.

„... пјесни се пјевају у здравље твоје,
и у коло играју све ове госпоје,
Миона, Јерина под твој бријес доходе
и Мара Зечина, тер кола изводе,
и Радо Вучица туј к нам доходи,
под свирке мјешница тер коло изводи.“¹⁶

Херцеговци су од давнина упражњавали **атлетске дисциплине** (бацање камена с рамена, бацање копља, скокови, трчања), гађање стрелом из лука, гађање топузом (буздованом), јахање, лов (нарочито на коњима и са соколима), мачевање, народне игре, пливање и остале активности које се изводе у води или на води (вожња кајака, чамаца, роњење, риболов, скокови у воду и др.), рвање, итд. Поједине телесне активности као што су: бацање камена с рамена, копља и буздована, народне игре, скакања, трчања, такмичења у тркама коња и др. су биле саставни део херцеговачих сабора код цркава, манастира или на неким другим местима.

У српским народним песмама описана су **такмичења** у: бацању „камена с рамена“, борбама „јуначких мегдана“, борби „мачем и топузом“, гађању „копљем и џилитом“, јахању „коња халовита“, ловљењу „по гори зеленој“, скакању „скока јуначкога“, стрељању „кроз прстен јабуке“, трчању „трка пјешачкога“ и друго.

Српски племићи у Херцеговини су, као и на осталим српским и европским дворовима, организовали **витешке турнире** на којима су понекада учествовали и српски владари. Поред учествовања на домаћим турнирима, они су се такмичили и на витешким турнирима других европских владара. Остало је забележено да су на витешком турниру краља Сигисмунда 1412. године учествовали, поред осталих, и племићи из Херцеговине, Сандаљ и Хрвоје Хранић.¹⁷

Код Срба који су живели на просторима данашње Херцеговине већу популарност од витешких турнира су имали **мегдани**. Витешки турнири и мегдани су се разликовали по врсти наоружања и дисциплинама у којима су се такмичили. Учесници на витешким турнирима су на себи имали тешке металне оклопе и борбу су почињали на коњима, а после пада са коња борба између два витеза је настављана мачевима или сабљама. Од оружја су имали дуго копље и мач или сабљу. Такмичари у мегданима су били лакше опремљени, били су покретљивији, борили су се на коњима и без коња у више дисциплина и са разним оружјем.

¹⁴ Мирослав Пантић, Књижевност на тлу Црне Горе и бококоторске, у: Радован Самарџић, Павле Илић, Димитрије Богдановић, Мирослав Пантић, Сретен Петковић и Дејан Медаковић, *Историја српског народа, Срби под туђинском влашћу (1537 – 1699)*, трећа књига, други том, Српска књижевна задруга, Београд, 1993, стр. 257.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто, стр. 274.

¹⁷ Петар Д. Павловић, *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998.

„Мегдани су се организовали поводом разних свечаности: сабора, женидби, удаја, крунисања владара, верских свечаности и слично, а борбе и такмичења су се одвијала на коњу или тлу, појединачно или екипно, у једној или више дисциплина. Посебно су цењени они јунаци, који су били свестрани, односно увежбани и оспособљени за борбе у више дисциплина, као што каже народна песма:

И поведи од боја јунака,
Који се баца камена с рамена,
Који скаче скока јуначкога;
Па поведи од боја јунака,
Кој се баца од ока нишана`.“¹⁸

„Потегоше сабље оковане
Један другом јуриш учинише.

Потегоше перне буздоване,
Стадоше се њима ударати,
Буздован`ма пера одломише.

Бацише их у зелену траву,
од добријех коња одскочише,
шчепаше се у кости јуначке,
и погнаше по зеленој трави.“¹⁹

Период турске окупације (1463 – 1878)

Турска је освојила Босну 1463. године, а падом Херцег Новог 1481. године и цела Херцеговина је пала под турску власт. Пре освајања читаве Херцеговине, почетком 1470. године, од освојене херцеговачке територије формиран је Херцеговачки санџак, а први господар тог санџака је био Хамза-бег, чије је седиште било у Фочи.²⁰

У таквим условима није било организованог телесног вежбања, као ни спортских активности. Но, и у таквим тешким приликама Херцеговци су упражњавали и усавршавали одређене борбене вештине и на тај начин су се припремали за борбу против Турака и ослобођење. Можемо констатовати да су одређени облици народног телесног вежбања имали значајну улогу у духовној и телесној припреми и јачању борбених способности херцеговачких јунака.

Херцеговачки младићи су после одрастања постајали хајдуци, ускоци и борци против турског зулума. После окупације од стране Турске, они нису више могли да се често окупљају на саборима, код цркава и манастира и да се надмећу у разним спортским дисциплинама. Но, и поред тога они су се у периодима између појединих битака, „... на саборима, мобама и другим приликама радо надметали у разним спортским дисциплинама, како између себе, тако и са Турцима и другим странцима“.²¹ Најчешће су се надметали у: бацању камена с рамена, гађању из пушке у биљег (мету), рвању, скакању и трчању. На основу тих такмичења можемо констатовати да су Херцеговци имали изузетно добре телесне и духовне способности, и да су у свако доба дана и ноћи били спремни за борбу против Турака.

¹⁸ Исто, стр. 26.

¹⁹ Народне пјесме, Сарајево, 1989, стр. 122.

²⁰ Радован Самарџић, Српски народ под турском влашћу, у: Радован Самарџић, Рајко Л. Веселиновић и Томо Поповић, *Историја српског народа, Срби под туђинском влашћу 1537-1699*, трећа књига, први том, Српска књижевна задруга, Београд, 1993.

²¹ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, Херцеговачки устаници и спорт, Ћоровићеви сусрети, Међународни скуп историчара (Гацко, 17 – 20. септембар 2015. године), *Херцеговачки устанак 1875 – 1878 године*, СПКД „Просвјета“ Општински одбор Гацко, Гацко, 2016, стр. 388.

Као пример навешћемо **такмичење Филипа Мандића**, родом из Дулића код Гацка са Турцима из периода половине 19. века. У Срђевићима на моби код Рустем-бега Ченгића, на којој се сакупљало жито, одржано је такмичење између херцеговачких српских младића и Турака у разним спортским дисциплинама.

Бег је био задовољан радом жетелаца и наредио је да се направи пауза ради одмора, и повикао је: „- Хајте Власи, да се скачете и камена турате с овијем мојијем Турцима да видимо који сте бољи.“²²

У бацању камена с рамена, рвању и скакању Филип Мандић је био најбољи, победивши и Србе и Турке. Србима је било драго што је Мандић победио све Турке, а Турци су се осећали непријатно што их је Србин победио у свим дисциплинама, па бега нису смели ни погледати. Бегу је такође било „... незгодно што Филип надјача свакога, па завика своме сину, који је могао оборити сваког Турчина: - Ану, Шаћире, ухвати се ти са Филипом у коштац, па ко што понесе“²³ После тих речи Шаћир је одмах устао и ухватио се у коштац са Мандићем. Почели су се „... носити и рвати по ледини. Снажни оба, па се не дају оборити, док у зло доба Филип пригна Шаћира до једне локве и ту оману колико је имао снаге. Турчин не издржа но паде полеђице у сред локве и од блата оста сав глибав и нагрђен. Турци од јада да погину, а жњетелице и момци, другови Филипови, честиташе му од срца, несретни Шаћир, сав постиђен оде кући да се од блата опере.“²⁴

Од оног момента, када је Мандић победио Шаћира, Рустем-бег Ченгић је био љут и почео је смишљати како да се освети Мандићу. Смислио је освету и једнога дана, око месец дана после победе Мандића, позвао га је да му узоре ливаду. Мандић се одазвао његовом позиву. „Чим је Филип почео орати Рустем-бег нареди слугама да из јарма испрегну једног вола и уместо њега упрегну Филипа.“²⁵ Један слуга је држао рало а други је канџијом ударао Мандића, као вола. Након што је на тај начин довољно понизио Мандића и после одређеног времена видевиши да је Мандић толико исцрпљен да више није могао да вуче рало, Бег је наредио да му скину јарам.

Када је стигао кући Мандић се од исцрпљености разболео и неко време је лежао у постељи. „Њему болест није била толико тешка, колико му је тешка била срамота што му је Арслан-бег²⁶ на онако безочан начин натури“²⁷ и смишљао је како да се бегу освети. „После опоравка повезао се са хајдуцима и заједно са још четири хајдука из чете Петка и Стојана Ковачевића убио је Рустем-бега код Боботова гробља, кад је бег ишао да проси ђевојку за сина Шаћира. После тога је отишао у Сомину планину код хајдучких харамбаша Петка и Стојана Ковачевића, где је убрзо и он постао харамбаша. Међутим, сазнавши када ће Мандић ићи на славу код Окиљевића, Нушко Муљанин га је са групом Турака сачекао у заседи код Душца 1863. године и убио.“²⁸

Током периода турске окупације школе у данашњем облику нису постојале у Херцеговини. Према неким подацима прве **школе** на том простору основане су у: Требињу 1763., Фочи 1820., Чајничу 1820., Ливну 1820., Мостару 1846., Житомислићу 1858. године, итд. Нису постојале посебне зграде, већ се настава изводила углавном у приватним кућама, манастирима или неким другим објектима прилагођеним тој намени. Нису постојали наставни планови и програми. Учили су: читање, писање, рачунање и верске предмете. Предмет из области телесних активности није постојао. Но, како је у традицији Херцеговаца, од најстаријих дана, да упражњавају народне игре и спортове из тих крајева, можемо претпоставити да су и деца у томе учествовала. Они који су похађали те школе, током одмора у двориштима су играли неке народне игре. Иако тог предмета није било у плану школа, поједини учитељи су самоиницијативно са децом изводили одређене телесне активности. Такав један учитељ је био Андре Павасовић, који је у Мостар дошао

²² Марко Вујачић, *Знаменити црногорски и херцеговачки јунаци*, књига три, Просвета, Београд, 1953, стр. 457.

²³ Исто.

²⁴ Исто, стр. 457 – 458.

²⁵ Миливоје Буха-Мијо, *Невесињска пушка и херцеговачки устанак 1875 – 1878. године*, Српско Сарајево, 2003, стр. 88.

²⁶ Арслан-бег и Рустем-бег су иста особа.

²⁷ Марко Вујачић, *Знаменити црногорски и херцеговачки јунаци*, књига три, Просвета, Београд, 1953, стр. 458.

²⁸ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, *Херцеговачки устаници и спорт, Ђоровићеви сусрети, Међународни скуп историчара (Гацко, 17 – 20. септембар 2015. године), Херцеговачки устанак 1875 – 1878 године*, СПКД „Просвјета“ Општински одбор Гацко, Гацко, 2016, стр. 395.

1846. године и који је у школу у којој је радио унео један нови и бољи начин учења деце. „Он чита са децом место досадних часова народне песме и прича им о српској прошлости.... Андро уведе и излете с ђацима, на којима их је учио и певати и одушевљавати се“²⁹

У **духовној школи у манастиру Житомислићу** основаној 1858. године, у којој су се ученици спремали за свештенике, у наставном плану није било предмета из области телесног вежбања. Но, и поред тога ученици, будући свештеници, су самоиницијативно изводили одређене облике телесног вежбања, нарочито неке игре из тог краја. „... ђаци су се бавили народним спортовима и народним играма.“³⁰

Према истраживању аутора „Херцеговци су од давних времена гајили велику љубав према коњима и њиховом узгоју, јер су им они служили за: обављање разних свакодневних послова, хајдуковање, ратовање, лов, мегдане, али и за разна спортска такмичења. У време турске окупације одржавана су разна коњичка такмичења, пре свега коњске трке у: Билећи, Гацку, Мостару, Невесињу, као и у другим местима Херцеговине“³¹ а „... најпознатија су била у Невесињу, која су се одржавала под покровитељством познате беговске породице Љубовића.“³²

У то време у Херцеговини је било познато и **куглање** које су Херцеговци радо упражњавали. Шефик Пашић је 1947. године забележио причу Мухамеда Аликалфића, који је у време турске окупације радио као општински чиновник, да је у Мостару „... постојала некаква куглана код садашњег Јужног логора. Он се такође сјећао да је са својим вршњацима ишао да гледа како се куглају. Наводно су се куглали турски официри и неки грађани Мостара. Осим тога он ми је причао да су му говорили отац и амица да је постојала куглана и за време Али-паше Ризванбеговића, и то на Буну и да се сам везир радо куглао.“³³

Током летњих месеци одржавана су такмичења у **скоковима у реку са стена и мостова, као и пливање и друге активности у води и на води**. Један од најстаријих писаних извора који нам говори о наведеним скоковима је опис путописца Евлије Челебије из 1664. године. Он је боравећи у Мостару, поред осталог, описао како се изводе скокови са моста у Мостару у реку Неретву:

„Откако је сазидан овај високи мост, отада овамо долазе неки везири, прваци и високи достојанственици да га виде. И сједећи у поменутом чардаку, они проматрају како многа смиона дјеца шехера стоје спремна на ивици моста. И кад се затрче и скоче с моста падају доље у ријеку и лете у зраку као птице правећи сваки од њих неку посебну врсту акробације. Једни скачу стрмоглав, други сједећи алатурка а неки опет скачу у воду удвоје, утроје и одмах срећно излазе на обалу успињући се уз стијење, и долазе горе на крај моста и примају дарове везира и првака. Висина овога моста је 87 хвати, а дубина ријеке 87 аршина. У њој има стијена великих као купола купатила; њих ријека ваља уз велику буку. Заиста је велика смјелост да ситна дјеца скачу у такву ријеку. Многи шегрти (гулам), носећи јело својим мајсторима у дућане, не иду мостом, него ставе јело на главу, а тасове (софра таси) и хљеб узму у руке, па иду смионо клижући се узаном ивицом моста (коркалук).“³⁴

²⁹ Владимир Ћоровић, *Мостар и његова српска православна општина*, Београд, 1933, стр. 61.

³⁰ Jelena Dopuđa, *Fizička kultura u školama Bosne i Hercegovine od prvih početaka do 1918. godine*, Zavod za fizičku kulturu Sarajevo, Sarajevo, 1974, str. 17.

³¹ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, Херцеговачки устаници и спорт, Ћоровићеви сусрети, Међународни скуп историчара (Гацко, 17 – 20. септембар 2015. године), *Херцеговачки устанак 1875 – 1878 године*, СПКД „Просвјета“ Општински одбор Гацко, Гацко, 2016, стр. 386.

³² Šefik Pašić, *Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine*, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 37.

³³ Šefik Pašić, *Počeci razvoja kuglanja u Mostaru*, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 7, br. 8, Sarajevo, 1974, str. 59.

³⁴ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић, Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације, Ћоровићеви сусрети, Међународни научни скуп, *Херцеговина под аустроугарском окупацијом од 1878. до 1918. године*, (22 – 25. 09. 2011. године), Приредио Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа - Гацко, 2011, стр. 519 – 520.; Evlija Čelebija, *Grad i šehar Mostar 1664*, преузето 20. јула 2017. године са: http://camo.ch/mostar_ec.htm

Период аустроугарске окупације (1878 – 1918)³⁵

У периоду аустроугарске окупације спорт је почео интензивније да се развија.

У **основним школама** у: Билећи, Вишеграду, Дувну, Калиновику, Љубушком, Невесињу, Стоцу, Требињу и Чајничу; у **средњим школама** у: Ливну (Трговачка), Мостару (Виша државна девојачка школа, Гимназија, Трговачка и Учитељска), као и у другим изводило се као обавезан предмет телесно вежбање и друге спортске активности.

Ђаци Српске основне школе у Мостару су на часовима телесног вежбања изводили одређене спортске активности „... комбиноване народне спортове и игре са савременом физичком културом – гимнастиком, или боље речено неке дјелове, модифициране облике лакоатлетике (народне) и слично.“³⁶

Ђаци мостарске Велике гимназије, основане 1893. године, која је од 1903. године имала своју дворану за наставу гимнастике (телесног вежбања), поред вежбања на тим часовима, готово сваки дан после подне у дворишту школе играли и разне игре и упражњавали друге спортске активности, „... ученици су особито вољели натјецање у бацању и одбијању лопте, на шта су их својом сусретљивошћу подстицали нарочито учитељи гимнастике (Бецк и Новак), дајући им заводске лопте, играјућ се с њима и упућујући их у игру. Само се собом разумије, да им нису биле забрањене ни друге пристојне младалачке игре као рвање, скакање, бацање камена с рамена, итд.“³⁷

У том периоду у Херцеговини су се почели упражњавати многи **спортови**: атлетика, бициклизам, коњички спортови, котурање, куглање, лов, мачевање, ногомет, планинарење, пливање, рвање, скокови у воду, соколство, тенис и др.

Неке **атлетске дисциплине** као што су: бацање камена с рамена, бацање копља, скакање (у дужину и у висину), трчање и др. су биле омиљене код Херцеговаца од најстаријих дана. У време аустроугарске окупације неке атлетске дисциплине су извођене на народним забавама, у соколским друштвима, нарочито на јавним наступима и слетовима, и у школама на часовима гимнастике. Одржавана су и такмичења у народним дисциплинама.

Прво **бициклистичко друштво** у Херцеговини *Мостарски бициклистички клуб* основано је 1887. године у Мостару. Мостарци су се и пре оснивања клуба, већ 1885. године упознали са бициклом и бициклизмом. „На Јужну малту (царинарницу) стигао је неки Сухи и то из правца Метковића... Домало је бициклиста Сухи кренуо кроз град, али овог пута у пратњи дјеце. Грађани Мостара су изашли на тротоаре да посматрају бициклисту и бицикл, који је продужио у правцу Сарајева.“³⁸

После оснивања клуба, поред Мостара и у другим местима Херцеговине: Билећи, Гацку, Коњицу, Љубињу, Невесињу, Стоцу, Требињу, Чапљини и др. почели су се набављати и возити бицикла. Убрзо су се почела одржавати и прва бициклистичка такмичења.

У то време је настављено узгајање коња као и одржавање разних **коњичких такмичења**, пре свега коњских трка у многим местима Херцеговине, поводом верских и државних празника, завршене жетве жита, завршене косидбе траве, сабора, свадби и других догађаја. Најстарије коњичко такмичење у Херцеговини је такмичење у Невесињу на Братачком лугу које је, вероватно, почело да се одржава око 1866. године. То такмичење се и данас одржава на истом месту.

Према до сада прегледаним изворима први писани податак о **куглању** у Херцеговини се налази у мемоарима Мартина Ђурђевића, који се по окупацији Херцеговине од стране

³⁵ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић, Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације, Ћоровићеви сусрети, Међународни научни скуп, *Херцеговина под аустроугарском окупацијом од 1878. до 1918. године*, (22 – 25. 09. 2011. године), Приредио Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа - Гацко, 2011, стр. 506 – 525.

³⁶ Jelena Dopuđa, *Fizička kultura u školama Bosne i Hercegovine od prvih početaka do 1918. godine*, Zavod za fizičku kulturu Sarajevo, Sarajevo, 1974, str. 26.

³⁷ Исто, стр. 81.

³⁸ Šefik Pašić, Počeci biciklizma u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 10, br. 10, Sarajevo, 1976, str. 35.

аустроугарске војске налазио у Мостару. Он је у књизи *Мемоари са Балкана (1858-1878)* о куглању у Херцеговини записао:

„Већ сам прије напоменуо, да у кршној Херцеговини нијесу могли ц.к. траини вршити службу транспорта полаг војничке уредме, с тога неки Абендротх, умировљени капетан (Rittmeister) ц. и к. гарде, прими на се транспорт живежа и свију војничких потребоча у Херцеговини...

Абендротхова је кућа била пуна сваке среће; уз њега ишло добро свакоме, који је иоле с њиме опћио. Код њега су били сваки дан састанци и куглање, а у вече до касно доба гозба, на којој су била најплеменитија господа.“³⁹ У „... куглани су, углавном, куглали чланови његове породице и његови пријатељи, прије свега аустроугарски официри и чиновници, све до краја 1878. године, када је Абендрот, са породицом, отишао у Беч.“⁴⁰

У Мостару је у времену од 1878. до 1918. године изграђено и радило више куглана и куглање је био омиљени спорт Мостараца, доступан свим становницима Мостара и околине. Куглане су постојале и у другим местима Херцеговине: Автовцу, Билећи, Бојишћима у близини Невесиња, Гацку, Невесињу, Стоцу и др. где је куглање такође био омиљен и често упражњаван спорт.

Хенрих Ренер је путујући по Херцеговини 1888. године у књизи *Херцег Босном уздуж и попријеко* записао да је у Билећи постојала куглана:

„Град није велик, нема ни 2000 душа али је чист и великим делом у новије доба изграђен...

У Билећи је становништво већим делом православно....

У сасвим доброј гостионици `К граду Бечу` одсједнемо и нађемо изврсно пиво, пристојну опскрбу и чак и куглану.“⁴¹

Лов је, као и већина спортских активности, био омиљен код Херцеговаца од давних времена, нарочито лов на коњима са сокоlima. У овом периоду почела су се оснивати и прва ловачка друштва. У Невесињу је 1885/1886 године ловачко друштво основао гроф Монтекуколини. „Друштво је имало своју ловачку кућу у ловишту Бишина.“⁴² То је било прво ловачко друштво у Херцеговини. После тога су се почела оснивати ловачка друштва у: Билећи, Гацку, Мостару, Стоцу, Требињу и другим местима.

Мачевање је, такође, било омиљено код Херцеговаца и вежбало се у соколским друштвима у: Билећи, Гацку, Мостару, Невесињу, Требињу, Фочи и другим местима. У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податак да је до 1918. године формиран неки мачевалачки клуб.

Ногомет се играо у: Автовцу, Билећи, Гацку, Ластви, Љубињу, Мостару, Невесињу, Стоцу, Тасовчићима, Требињу, Чапљини и другим местима. Прву ногометну лопту у Херцеговину „... донио је Бернард Лајхнер (директор мађарске банке у Мостару) у Мостар, у прољеће 1903. године, из Будимпеште.“⁴³ Он је службено боравећи у Будимпешти присуствовао једној ногометној утакмици, „... која га је много одушевила“⁴⁴ и „... у том одушевљењу набавио је фудбалску лопту и донио је у Мостар. Одмах по повратку почео је да подучава своја два сина, Алфреда и Оскара, тој новој и занимљивој игри, на једној пољани изнад Сјеверног логора.“⁴⁵ Тако се почео играти ногомет у Херцеговини међу школском омладином у школама, ђачким спортским дружинама,

³⁹ Martin Đurđević, *Memoari sa Balkana (1858 – 1878)*, Naklada samoga pisca, Sarajevo, 1910, str. 190.

⁴⁰ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић, Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације, Ђоровићеви сусрети, Међународни научни скуп, *Херцеговина под аустроугарском окупацијом од 1878. до 1918. године*, (22 – 25. 09. 2011. године), Приредио Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа - Гацко, 2011, стр. 517.

⁴¹ Henrich Renner, *Herceg Bosnom uzduž i poprijeko*, prevela Isa Velikanović, Naklada hrvatske-dioničke tiskare, Mitrovica, 1900, str. 351.

⁴² Šefik Pašić, *Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine*, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, стр. 38.

⁴³ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић, Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације, Ђоровићеви сусрети, Међународни научни скуп, *Херцеговина под аустроугарском окупацијом од 1878. до 1918. године*, (22 – 25. 09. 2011. године), Приредио Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа - Гацко, 2011, стр. 513.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Исто.

соколским и другим друштвима. Нисмо пронашли податак да су до 1918. године основани ногометни клубови.⁴⁶

После окупације Херцеговине од стране Аустроугарске стижу и нова знања о **планинарству**. „Аустроугарска власт је, убрзо, учила туристичке и друге вриједности Херцеговачких планина, које су поједини аутори упоређивали са швајцарским Алпима. Почиње пропаганда, писање првих водича и информација о развоју и унапређењу планинарства, прављење првих војностратегијских путева преко појединих херцеговачких планина: Зеленгоре, Трескавице, Чемерна, Маглића, Волујака, Прења, Лебрчника, Вележа, Чврснице и других, који ће касније постати и планинарске комуникације.“⁴⁷ Велики допринос развоју планинарства у Херцеговини дао је војни лекар др Радивоје Симоновић који је радио у Автоvcу. Нисмо пронашли податак да је у Херцеговини до 1918. године постојало неко планинарско друштво.

Аустроугарске окупационе власти су посвећивале велику пажњу развоју **пливања**, „... па су у том циљу градили и пливачке базене. У другој години окупације изграђен је први пливачки базен у Мостару, вероватно и први у Херцеговини, поред Абендротове куглане, дужине 20 до 25 метара. Касније је изграђен још један, већих димензија од првог, код Сјеверног логора. На тај начин су створени повољнији услови за развој тог спорта.“⁴⁸

У одређене дане и часове базен је био резервисан за жене аустроугарских официра. „Тада се изнад базена виорила црвена застава, и то је био знак да је мушкарцима забрањен приступ базену.“⁴⁹ У тим „... базенима била је организована школа пливања“⁵⁰ али вероватно само за децу аустроугарских официра и администрације.

Рвање је било популарно код Херцеговаца, нарочито народни облици, у *коштац* и у *плећа* и његови корени се налазе у далекој херцеговачкој прошлости.

„Такмичења су одржавана на забавама, зборовима и свечаностима, организованим поводом разних празника, а и у оквиру гостовања разних забављачких група (циркаса). Рвање се такође упражњавало и у гимнастичким и соколским друштвима, као и у појединим школама. У неким соколским друштвима су постојале и секције за рвање. Многи херцеговачки јунаци су били добри рвачи и опјевани су у народним пјесмама, а међу познатијим се налазио и Стојан Ковачевић из Невесиња.“⁵¹

Страни рвачи су у саставу циркуса обилазили места по Херцеговини и такмичили се са рвачима из тих места. Остало је записано да су старији Мостарци и Невесињци причали о томе да је

„... око 1908. године дошао у Мостар неки чувени рвач и нудио је награду ко га побједи. Неки Чолаковић га је побједио и добио награду на опште задовољство присутних. То је исто постигао још неки Мостарац, али непознатог презимена и имена. Сличан догађај збио се и у Невесињу. Тог рвача странца побједили су: Меша Репеша и Милош Милићевић.“⁵²

Тенис су прво почели играти аустроугарски официри и чланови њихових породица, као и аустроугарска администрација запослена у градовима Херцеговине. Касније, када су се почела градити тениска игралишта у појединим местима Херцеговине: Автоvcу, Билећи, Гацку, Љубушком, Мостару, Невесињу, Требињу и другим местима тенис су почели играти студенти,

⁴⁶ Исто, стр. 513 – 514.

⁴⁷ Исто, стр. 523.

⁴⁸ Исто, стр. 520.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Šefik Pašić, Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, стр. 41.

⁵¹ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић, Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације, Ћоровићеви сусрети, Међународни научни скуп, *Херцеговина под аустроугарском окупацијом од 1878. до 1918. године*, (22 – 25. 09. 2011. године), Приредио Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа - Гацко, 2011, стр. 516.

⁵² Šefik Pašić, Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, стр. 44.

ђаци и остали становници Херцеговине. Према сећању старијих Херцеговаца у Гацку је постојало тениско игралиште 1898, Мостару 1900, Требињу 1909. године, у Автовцу у војничком гарнизону, у Невесињу два игралишта, итд. У прегледаним изворима нисмо пронашли податке да је у том периоду основан неки тениски клуб.⁵³

Период Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1918 – 1941)

По завршетку Првог светског рата и стварања нове државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929: Краљевина Југославија) спортски живот у Херцеговини се почео развијати још интензивније. У том времену почеле су се упражњавати нове спортске дисциплине које до тада нису постојале на том простору, оснивати спортски клубови, поједини спортисти из Херцеговине почињу постизати добре резултате и постају познати не само на просторима Херцеговине, већ и у тадашњој држави, Европи и свету.

Атлетика је у новонасталој држави доживела свој јачи развој, оснивају се први атлетски клубови а „... поједини херцеговачки атлетичари су наступали за репрезентацију и постизали одличне резултате на међународним сусретима.“⁵⁴

Иако је био мали број регистрованих атлетских клубова („Ускок“ у Чапљини и још неки), ипак је у Херцеговини било добрих атлетичара, а међу најбољим и најпознатијим су били Алекса Ковачевић и Алекса Спахић.⁵⁵

Ногомет се у новој држави играо интензивније него у претходном периоду, почели су се оснивати и први регистровани ногометни клубови, одржавати бројна такмичења између постојећих херцеговачких клубова, као и са клубовима из других места ван територије Херцеговине. У том времену (1918 – 1941) постојали су и радили ногометни клубови у: Автовцу („Херцеговац“), Гацку („Славија“), Љубушком (Љубушки омладински шпорт клуб – ЉОШК), Метковићима (Југословенски спорт клуб „Нарона“), Мостару (Југословенски спортски клуб, Раднички спорт клуб „Вележ“, Спорт клуб „Вардар“ и Хрватски шпорт клуб „Зрински“), Невесињу („Обилић“ и „Омладинац“), Прозору (Раднички спортски клуб - РСК „Макљен“), Стоцу (Омладински спортски клуб и Раднички спортски клуб „Херцеговац“), Требињу („Леотар“) и Чапљини („Југославија“ и „Ускок“).

Пишући о развоју ногомета у Требињу Стево Чучковић је изнео неке нетачне податке, као што су:

„Ни најстрожије пријетње и казне свих власти, посебно школских у Требињу, као и ученичких родитеља нису дали жељене резултате. Фудбал се, уз стално присутну предострожност, играо све више по слободним површинама и лединама у граду и околини, јер капиталистички систем није желио нити имао могућности да омладини омогући масовно културно-просвјетно и спортско уздизање... јер тадашње друштво није имало слуха за животне потребе омладине.“⁵⁶

Истражујући развој соколства и спорта у Херцеговини у времену од 1918. до 1941. године аутори овога рада су, између осталог, дошли и до следећег закључка:

⁵³ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић, Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације, Ђоровићеви сусрети, Међународни научни скуп, *Херцеговина под аустроугарском окупацијом од 1878. до 1918. године*, (22 – 25. 09. 2011. године), Приредио Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа - Гацко, 2011, стр. 506 – 525.

⁵⁴ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ђоровићеви сусрети, Научни скуп историчара у Гацку (20- 23.09.2012.) „Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године“, Зборник радова, уредник: Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа и Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацко, 2013, стр. 294.

⁵⁵ Види више о Алекси Ковачевићу и Алекси Спахићу у: Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ђоровићеви сусрети, Научни скуп историчара у Гацку (20- 23.09.2012.) „Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године“, Зборник радова, уредник: Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа и Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацко, 2013, стр. 293 – 313.

⁵⁶ Стево Чучковић, О почецима спортске дјелатности у Требињу и околини, *Трибуна*, бр. 2, Завичајни музеј Требиње, Требиње, 1976, стр. 108 – 109.

„Није истина да тадашња власт Краљевине СХС и Краљевине Југославије није желила омладини омогућити да се бави спортом. Такође, није истина да нису радили на културном и просвјетном уздицању омладине, већ, напротив, радили су супротно. Омладини је било дозвољено да се укључује у Соколска друштва и све спортске клубове и организације. Организована су бројна такмичења и радило се интензивно, са великом љубављу, на културном, просвјетном и спортском уздицању младих, о чему постоје бројни документи.“⁵⁷

Кошарка се почела играти у Мостару током 1926. године. Са том новом игром мостарске омладинце је упознао Миленко Радосављевић, кога је његов отац, проф.др Паја Радосављевић послао из Америке у Мостар, одакле му је била супруга, Миленкова мајка, да настави и заврши средњу школу на свом српском језику. Он је пре тога, док је боравио у Америци, научио да игра кошарку, и по доласку у Мостар то знање је преносио на омладину. О почецима кошарке у Мостару Хајрудин Ђурић, који је у то време био ђак мостарске Гимназије, је записао:

„Мој колега, Миленко Радосављевић, чији је отац др Паја Радосављевић, био професор педагогије на Њујоршком универзитету, дошао је у Мостар пред крај свог средњошколског школовања да би матурирао у Мостарској гимназији. Звали су га „Американац“. Он се истакао у раду скаутске организације у Гимназији. Али он је у Мостар донио и једну спортску игру, кошарку, која се до тада није играла у овом граду. Другови из мог разреда, односно мостарски гимназијалци, играли су кошарку већ године 1926, када је ријетко који град у Југославији био упознат са том игром. Кошарку смо играли на гимназијском игралишту.“⁵⁸

После Мостара кошарка се почела играти и у соколским друштвима широм Херцеговине, када су се почела одржавати и прва такмичења између екипа соколских друштава. У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли да је до 1941. године у Херцеговини био формиран неки кошаркашки клуб.

Одбојка се почела прво играти у соколским друштвима. Почетком 1928. године почели су је играти у соколском друштву Коњиц. Соколи и соколице тог Друштва са новом одбојкашком игром је упознао Миленко Ђокић. О тим почецима играња одбојке у Коњицу Паво Јожанц је записао:

„... одбојка у Коњицу постаје врло популарна игра, тако да игралиште које се налазило на мјесту садашњег „Партизановог“ игралишта постаје недовољно да прими све заинтересоване за ову игру. Јавила се потреба за изградњом једног одбојкашког игралишта. Игралиште је изграђено на Плехи.... Учесници у игри пребацивали су кожну лопту преко мреже настојећи да извајају побједу над противником. Екипе су биле често мјешовитог састава (заједно у једној екипи наступале су жене и мушкарци).“⁵⁹

Одбојка се играла и у другим местима Херцеговине, такође првенствено у соколским друштвима, а повремено су одржавана и такмичења. Тако се током 1928. године у мостарској соколској Жупи одржало такмичење, поред осталих спортских дисциплина, и у одбојци. У прегледаним изворима нисмо пронашли да су до 1941. године у Херцеговини постојали регистровани одбојкашки клубови.

Што се тиче **планинарства** у Херцеговини пронашли смо податак да је у Калиновику током 1935. године основано одељење Секције за планинарство и зимски спорт, која је формирана 1922.

⁵⁷ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ђоровићеви сусрети, Научни скуп историчара у Гацку (20- 23.09.2012.) „Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године“, Зборник радова, уредник: Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа и Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацко, 2013, стр. 300.

⁵⁸ Хајрудин Ћурић, *О физкултурној активности у Мостару после првог свjetsког rata, Прилози за историју физичке културе у Bosni i Hercegovini*, год. 1, бр. 1, Сарајево, 1968, стр. 54 – 55.

⁵⁹ Паво Јожанц, *развој одбојке у Bosni i Hercegovini, Прилози за историју физичке културе у Bosni i Hercegovini*, год. 9, бр. 10, Сарајево, 1976, стр. 14.

године при спортском клубу „Славија“ у Сарајеву. Осим наведеног одељења у Калиновику, нисмо пронашли да су до 1941. године постојала регистрована планинарска друштва.

У наведеном периоду и даље се поклањала велика пажња развоју **пливања**, иако тада у Херцеговини није било регистрованих пливачких клубова. Није било ни затворених базена, тако се пливање упражњавало само у току лета на рекама и језерима.⁶⁰

Смучање се у Херцеговини „... прво почело упражњавати и развијати у саставу соколских друштава, а касније и у првим смучарским клубовима. Соколство је прихватило смучање, и на састанцима старешинства Сокола је одлучено да се врши пропаганда на даљем развоју смучања у Херцеговини“⁶¹ а ради „... стварања сопственог стручног кадра за рад у смучарским секцијама и клубовима, у оквиру соколских жупа, почели су се одржавати и први смучарски течајеви.“⁶² Један од тих течајева је током 1931. године одржан у Калиновику.

Током 1933. године основан је у Невесињу смучарски „Ски Клуб“, који је према нашем истраживању био први смучарски клуб у Херцеговини. Велике заслуге за оснивање клуба припадају: Николи Балтићу и Милутину Поповићу, нареднику и потпоручнику војске Краљевине Југославије; Арифу Дервишагићу, месару; Ахмету Дервишагићу, обућару; Данилу Лажетићу и Илији Салетићу, трговцима. Почетком 1934. године у Клубу су имали око 30 пари смучки. Капетан Обрадовић, старшина војске Краљевине Југославије и командант места Невесиња је био вођа Клуба и под његовим руководством основано је неколико секција по селима у околини Невесиња.

Одржавана су бројна такмичења у смучању. Такво једно такмичење, *такмичење у смучарском трчању* одржано је 17. фебруара 1935. године у Невесињу, на стазама дужине 12 и 18 километара. Према прегледаним изворима то је било прво такмичење у смучарском трчању на просторима Херцеговине. На такмичењу је учествовало 20 такмичара, по десет у две дисциплине, који нису били само из Херцеговине, већ и из других места тадашње државе, Краљевине Југославије. На стази од 18 километара победио је капетан Обрадовић а на стази од 12 километара Миле Лекић.⁶³

У Зимском спортском савезу Краљевине Југославије није било клубова из Херцеговине.

У Краљевини СХС (од 1929: Краљевина Југославија) у времену од 1926. до 1935. године основана су **стрелачка друштва** у више места Херцеговине: Билећи, Гацку, Љубињу, Мостару, Невесињу, Требињу, Фочи, Чајничу и још неким местима. Према истраживањима аутора овога рада у том периоду „... у готово свим соколским друштвима и четама... су постојале стрелачке секције које су успешно радиле и остваривале своје постављене циљеве.“⁶⁴ У разним стрелачким дисциплинама су одржавана бројна такмичења. Такво једно такмичење у дисциплини **гађање из сва три става** је одржано у Требињу 1929. године на стрелишту у Рупјелима.

ЗАКЉУЧАК

На основу претходно представљеног истраживања аутора можемо закључити да су већ од првих појава на подручју данашње Херцеговине одређени облици народних спортова и различитих облика надметања биле веома неговане и радо примењиване активности. Представљен је њихов хронолошки приказ кроз који се могу уочити четири периода настанка и развоја наведени активности. У периоду средњег века неговане су и упражњаване телесне активности као и у суседним областима и државама. Мањи застој у њиховом развоју настао је у време турске окупације (1463-1878), док су се у време аустроугарске управе (1878-1918) спорт и друге телесне активности и надметања почели интензивније упражњавати. Појавили су се и почели развијати бројни спортови и друге телесне активности. У Краљевини СХС/Југославији

⁶⁰ Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ђоровићеви сусрети, Научни скуп историчара у Гацку (20- 23.09.2012.) „Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године“, Зборник радова, уредник: Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа и Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гачко, 2013, стр. 305 – 306.

⁶¹ Исто, стр. 304.

⁶² Исто.

⁶³ Исто, стр. 293 – 313.

⁶⁴ Исто, стр. 301.

(1918–1941) тај развој је постао садржајно и институционално интензивнији. Поред приказаних спортова, почиње и развој других, а још неке мање популарне спортске активности и неки народни спортови које нисмо навели у претходном тексту, такође су били упражњавани у наведеном периоду у готово свим местима Херцеговине.

По завршетку Другог светског рата спорт у Херцеговини добија пун замах, посебно у облицима институционалне организације и тај период представља интересантан простор за наредна истраживања.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Божидар Ферјанчић, Одбрана Немањиног наслеђа, Србија постаје краљевина, у: Драгослав Срејовић и др., *Историја српског народа, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, књига прва, Српска књижевна задруга, Београд, 1981, стр. 294 – 314.
2. Владимир Ћоровић, *Мостар и његова српска православна општина*, Београд, 1933.
3. Војислав Ј. Ђурић, Уметност у Босни између јадранских градова и Србије, у: Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 343 – 372.
4. Димитрије Богдановић, Оживљавање немањинских традиција, у: Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 7 – 20.
5. Evlija Čelebija, *Grad i šehar Mostar 1664*, преузето 20. јула 20177. године са: http://camo.ch/mostar_ec.htm.
6. Jelena Dopuđa, *Fizička kultura u školama Bosne i Hercegovine od prvih početaka do 1918. godine*, Zavod za fizičku kulturu Sarajevo, Sarajevo, 1974.
7. Јованка Калић, Доба привидног мира, у: Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 205 – 218.
8. Карта Србије Стефана Немање и Стефана Првовенчаног, Драгослав Срејовић и др., *Историја српског народа, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, књига прва, Српска књижевна задруга, Београд, 1981, стр. 303.
9. Martin Đurđević, *Memoari sa Balkana (1858 – 1878)*, Naklada samoga pisca, Sarajevo, 1910.
10. Марко Вујачић, *Знаменити црногорски и херцеговачки јунаци*, књига три, Просвета, Београд, 1953.
11. Миливоје Буха-Мијо, *Невесинска пушка и херцеговачки устанак 1875 – 1878. године*, Српско Сарајево, 2003.
12. Милош Благојевић, Врховна власт и државна управа, у: Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 109 – 127.
13. Мирослав Пантић, Књижевност на тлу Црне Горе и бококоторске, у: Радован Самарџић, Павле Илић, Димитрије Богдановић, Мирослав Пантић, Сретен Петковић и Дејан Медаковић, *Историја српског народа, Срби под туђинском влашћу (1537 – 1699)*, трећа књига, други том, Српска књижевна задруга, Београд, 1993, стр. 135 – 326.
14. *Народне пјесме*, Сарајево, 1989.
15. Ravo Jožanc, *razvoj odbojke u Bosni i Hercegovini, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 9, br. 10, Sarajevo, 1976, str. 3 – 21.
16. Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ћоровићеви сусрети, Научни скуп историчара у Гацку (20- 23.09.2012.) „Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године“, Зборник радова, уредник: Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа и Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ћоровић“ у Београду, Билећа-Гацико, 2013, стр. 293 – 313.
17. Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, *Херцеговачки устаници и спорт*, Ћоровићеви сусрети, Међународни скуп историчара (Гацико, 17 – 20. септембар 2015. године), Херцеговачки устанак 1875 – 1878 године, СПКД „Просвјета“ Општински одбор Гацко, Гацко, 2016, стр. 385 – 401.
18. Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић, *Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације*, Ћоровићеви сусрети, Међународни научни скуп, Херцеговина под аустроугарском окупацијом од 1878. до 1918. године, (22 – 25. 09. 2011. године), Приредио Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа - Гацко, 2011, стр. 506 - 525.

19. Петар Д. Павловић, *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998.
20. Радован Самарџић, Павле Илић, Димитрије Богдановић, Мирослав Пантић, Сретен Петковић и Дејан Медаковић, *Историја српског народа, Срби под туђинском влашћу (1537 – 1699)*, трећа књига, други том, Српска књижевна задруга, Београд, 1993.
21. Радован Самарџић, Српска православна црква у 16. и 17. веку, у: Радован Самарџић, Павле Илић, Димитрије Богдановић, Мирослав Пантић, Сретен Петковић и Дејан Медаковић, *Историја српског народа, Срби под туђинском влашћу (1537 – 1699)*, трећа књига, други том, Српска књижевна задруга, Београд, 1993, стр. 19.
22. Радован Самарџић, Српски народ под турском влашћу, у: Радован Самарџић, Рајко Л. Веселиновић и Томо Поповић, *Историја српског народа, Срби под туђинском влашћу 1537-1699*, трећа књига, први том, Српска књижевна задруга, Београд, 1993.
23. Стево Чучковић, О почецима спортске дјелатности у Требињу и околини, *Трибуна*, бр. 2, Завичајни музеј Требиње, Требиње, 1976, стр. 108 – 109.
24. Стећак из Доње Згошће, XV век, Димитрије Богдановић и др., *Историја српског народа, Доба борби за очување и обнову државе (1371 – 1537)*, друга књига, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 372.
25. Hajrudin Ćurić, O fiskulturnoj aktivnosti u Mostaru posle prvog svetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 54 – 55.
26. Henrich Renner, *Herceg Bosnom uzduž i poprijeko*, prevela Isa Velikanović, Naklada hrvatske-dioničke tiskare, Mitrovica, 1900.
27. Šefik Pašić, Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 25 – 49.
28. Šefik Pašić, Počeci biciklizma u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 10, br. 10, Sarajevo, 1976, str. 35 – 36.
29. Šefik Pašić, Počeci razvoja kuglanja u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 7, br. 8, Sarajevo, 1974, str. 59 – 61.

DEVELOPMENT OF SPORTS AND OTHER FORMS OF PHYSICAL ACTIVITIES IN HERZEGOVINA

Pavlović D. Petar, Pantelić Babić Kristina

Abstract: It is known that throughout history the people of Herzegovina have been good and skilled fighters and competitors, especially in wrestling, boxing, throwing maces, spears and knives, fencing, etc. Those fighting skills and various competitions were traditional activities of Herzegovinians and were nurtured, preserved and passed down from generation to generation. In the Middle Ages, in the area of today's Herzegovina, physical activities were nurtured and practiced, as well as in neighboring areas and countries. During the Turkish occupation (1463-1878) there was a halt in their development, while during the Austro-Hungarian occupation (1878-1918) sports and other physical activities and competitions began to be practiced more intensively. Numerous sports and other physical activities appeared and began to develop, such as: athletics, cycling, equestrian sports, roller-skating, bowling, hunting, fencing, football, climbing, swimming, wrestling, diving, sokolism, tennis, etc. In the Kingdom of SCS/Yugoslavia (1918-1941), this development became more intensive in terms of content and institutions. In addition to the already mentioned, also began the development of other sports, such as: basketball, folk sports, volleyball, skiing, archery, etc. After the end of the Second World War, sport gained full momentum in Herzegovina, especially in the form of institutional organization. The subject of this research is sport and other physical activities in the territory of Herzegovina, with the aim of making an overview of their origin and development up to the most recent times. During writing historical method was used.

Key words: sport, physical activities, competition, Herzegovina.

In memoriam Petar D. Pavlović, PhD